

บันทึกการเสวนาสัจจะ เพื่อระเหาะความคิดใส่บ่อพักความรู้ นำไปสู่การผ่าตัดวิถีชีวิตชุมชนชนบท*

๑๑ คณะทำงานวิชาการสนับสนุนการประสาน
นโยบายระบบบริหารและบริการสาธารณสุข

มนุษย์กำลังถูกการพัฒนาแบบตะวันตก
ดึงห่างออกจากวิถีชีวิตเดิม
และห่างออกจากสิ่งแวดล้อมมากขึ้นทุกที
บทความพิเศษฉบับนี้เป็นบันทึกเสวนาสัจจะ
ที่นำท่านกลับไปสัมผัสกับวิถีชีวิตชุมชน
ที่เต็มไปด้วยสติปัญญาอันน่าเคารพ
และรับฟังเป็นอย่างยิ่ง

ความนำ

ที่ผ่านมาการพัฒนาประเทศ บูชาการเจริญเติบโต
ทางเศรษฐกิจเป็นพระเจ้า ละเลยมิติทางมนุษย์
ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ทอดทิ้งภูมิ-
ปัญญาท้องถิ่น ศรัทธาแนวคิด วัฒนธรรม และวิชาการ
ตะวันตกล้วนๆ ส่งผลให้เกิดสภาพการเสียดุลของการ
พัฒนาอย่างรุนแรงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งในอนาคตการเสียดุล
จะรุนแรงยิ่งขึ้นหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง
และทันท่วงที

ในท่ามกลางปัญหาอันหนักหน่วงนี้ มีปัญญาชน
ท้องถิ่นจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่กระจัดกระจาย
บุคคลเหล่านี้ใช้สติปัญญาศึกษา เรียนรู้ พัฒนาตนเอง
ครอบครัวและชุมชนอย่างสงบเสถียร โดยให้ความเคารพ
ต่อมิติทางมนุษย์ จิตวิญญาณ สังคมและสิ่งแวดล้อม ไม่
ยอมตกเป็นทาสของกระแสการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้น
เพียงด้านเศรษฐกิจอย่างไม่มีลิมิตลิมิตา บุคคลเหล่านี้ไม่
ใช่คนที่หลงติดหรือต้องการหวนกลับไปอยู่กับสังคมสมัย
โบราณดั้งเดิม ซึ่งไม่มีทางที่จะหวนคืนกลับมาได้อีก หาก
แต่พวกเขายอมรับความจริงที่ว่าสรรพสิ่งล้วนมีความ
เปลี่ยนแปลงไม่คงที่ แล้วพยายามมุ่งไปสู่แนวทางพัฒนา
ที่ผสมกลมกลืนและมีความยั่งยืน

* เสวนาสัจจะโดยคณะทำงานวิชาการสนับสนุนการประสานนโยบายระบบบริหารและบริการสาธารณสุข ณ โรงเรียนชุมชนอีสาน อำเภอสตึก
จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2538

บัดนี้ งานของพวกเขาเริ่มฉายแววความสว่างไสว แห่งภูมิปัญญาเหมือนตะวันยามรุ่งอรุณมากขึ้นตามลำดับ เราผู้เป็นคนร่วมสมัยจึงไม่ควรพลาดที่จะเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาอันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคม ศานติสุขกันต่อไป บันทึกการเสวนาสัจจกรที่จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2538 นี้ จึงเกิดขึ้น

บทเรียนที่ 1

ทางเลือกทางรอดของเกษตรกรไทย

ครูบาทุทธีนันท์ ประชัญพฤษ์

ปัญหา

ทางเลือกที่มีอยู่ขณะนี้ไม่ใช่ทางเลือกของชาวบ้าน เป็นทางเลือกของธุรกิจ ชาวบ้านไม่มีหนทางเลือก ต้องหาทางออกของตนเอง ไม่มีใครยอมอดตาย

ทรัพย์สินสมบัติที่มีของผม คือทุกท่านที่นั่งอยู่ในที่นั่งนี้ เพื่อนมนุษย์ชาติจะมีค่ามากกว่าวัตถุ

คงจะต้องตั้งใจหว่า ทำอย่างไรจึงจะมีความสุข เป็นหมอหรือเกษตรกรอย่างไรจึงจะมีความสุข

โลกที่เจริญสุดขีดได้ผ่านยุคไปแล้ว แม้ลมหายใจก็เป็นปัญหา โลกที่สดชื่น มีเสียงนกเสียงกา หมอก น้ำค้าง กำลังจะหมดไป เมื่อถึงจุดเจริญสุดขีด มนุษย์ก็เป็นผู้ทำลาย เข้าใจว่าการสร้างวัตถุแทนธรรมชาติ เป็นความเจริญ ถามว่า ความเจริญนี้ทำให้มีความสุขหรือไม่ ต้องตื่นแต่เช้า คลานเป็นหนอนนอนอยู่ในถนน เพราะความจำใจ และจำเป็น เมื่อพัฒนาแล้วทุกคนไม่มีความสุขจะพัฒนาไปทำไม

ควรคิดว่าทุกวันนี้ทำเพื่อคนกลุ่มเล็กๆที่ฉวยโอกาส เกิดวิกฤตการณ์ ความไม่เข้าใจ ไม่ทราบว่าจะเอาบุญแจที่ไหนมาไขปริศนา

ชนบทถูกฉวยโอกาส รัฐบาลทุ่มเทงบประมาณ มหาศาล มีถนนราดยาง โทรศัพท์ ประปาทั้งหมู่บ้าน แต่ทำไมคนอยู่ในชนบทไม่ได้ เป็นลางบอกเหตุว่าระเบิด

ของสังคมกำลังเกิดขึ้น และขยายตัว ประเทศไทยเหมือนเรือลำหนึ่งซึ่งทุกสาขาอาชีพอยู่ในเรือลำนี้ ไม่สามารถพลิกตัวออกไปได้

ปัญหาของกรุงเทพจะยุติเพียงแค่นี้หรือไม่ มีแต่คนสร้าง แต่ไม่มีคนแก้ ควรจะต้องเป็นเหมือนลูกปิงปอง มีทั้งลูกศรเข้าและออก

สภาพชนบทเป็นวิกฤตที่จำทน จำใจ จำยอม อยู่กันอย่างซังกะตาย

มีคำตอบมากมายที่รอคำตอบ และมีคำตอบมากมายที่ไร้คำตอบ

การที่เกษตรกรเปลี่ยนวิถีชีวิตไปเป็นกรรมกรครึ่งประเทศจะส่งผลกระทบต่อสังคม ไม่เชื่อว่าอุตสาหกรรมจะแก้ปัญหาได้ ถ้าไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและชีวิต ธรรมชาติจะเชื่อมโยงไปทุกวงจร ปฏิเสธไม่ได้ ปัญหาอยู่ที่มนุษย์วุ่นวายกับเรื่องอื่นจนไม่มีเวลามาคิดว่าจุดพอดีอยู่ตรงไหน

เมื่อคืนได้พูดกันถึงเรื่องกรอบการศึกษา กรอบนั้นเหมือนกระดาษ ต้องมีรูออก ระบบการศึกษาจะเจริญได้อย่างไรถ้านโยบายเป็นนโยบายปิด กั้นกำลังใจ ความสามารถ ความทะเยอทะยานของโรงเรียนเล็กๆ ควรเปิดกว้างให้ใครก็ได้เป็นผู้อำนวยความสะดวก เอาฝีมือมาเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนา ทำไมต้องออกนโยบายให้ปลุกกล้วยน้ำว่า ทำไมไม่ออกนโยบายว่าปลุกไม้ผลอะไรก็ได้ เป็นมุมมองของแนวคิดที่แคบมาก

กรมป่าไม้มีคำขวัญติดไว้ว่า "ปลูกต้นไม้คนละต้น ทุกแห่งหนจะร่มเย็น" ที่เงินเดือนละขึ้นเอาๆ แต่ปลูกต้นไม้แค่ต้นเดียว ปลูกสักล้านต้นจะเสียหายตรงไหน

การก้าวเดินของชุมชน

ชุมชนต้องสร้างทางเดินของตัวเอง ชาวบ้านในที่แห้งแล้งอยู่ในสภาพนี้สิ้น เสียเปรียบ บ้านแตกสาแหรกขาดจะอยู่ได้อย่างไร ต้องแก้ไขด้วยกระบวนการทางความคิด สร้างจิตสำนึกใหม่ๆให้เกิดขึ้น

คุณภาพของคนไทยไม่ดีขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณี คนที่อยู่บนความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ไม่ต้องทำอะไรก็มีกิน จึงเกิดประเพณีเก็บศพทุกวัน มีเทศกาลเดือนละ 2 ครั้ง ในยุคนั้นอาจจะเหมาะ แต่ยุคนี้ ไม่ ต้องมีการปรับ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่สามารถแก้ไข ได้ เราอยู่กันอย่างสุขสบายมาเป็นเวลานานแต่ต้องมาล้ม ละลายภายใน 30 ปีหลังนี้

สิ่งนี้เกิดได้อย่างไร ชาวบ้านถูกคุมกำเนิดทาง ความคิด มีคนมาคิดแทน ทำโครงการให้ชาวบ้าน ถ้า ชาวบ้านยอมรับก็จะได้เงิน เกษตรกรที่อยู่รอดมาได้คือ พวกที่อยู่นอกวงจร พวกที่ถือสูตรว่า ถ้ารัฐบาลส่งเสริม อย่างนี้ ต้องทำตรงข้าม

ประเทศไทยมักง่าย ไม่ทดลองให้ถ่องแท้ มะม่วง หิมพานต์ถูกชาวบ้านเปลี่ยนชื่อเป็นมะม่วงอันธพาล ปลูกในอีสานล้มเหลว พอเลิกปลูกนักวิชาการก็โจมตีว่า ชาวบ้านไม่เอาใจใส่จริงจัง มะม่วงหิมพานต์ออกดอก เดือนมกราคมจนถึงเมษายน 4 เดือนไม่มีฝน ทำให้เม็ด ลีบ ไม่ผ่านเกณฑ์ ใครรับผิดชอบ ขาดทุนครั้งเดียวก็แย่ แล้ว แต่นี้เกษตรกรขาดทุนซ้ำแล้วซ้ำเล่า

ทางเลือก: จะต้องสร้างขึ้นเอง

ทางรอด: เกษตรกรไทยจะรอดได้จริงหรือ

สังคมไทยแบ่งเป็น 3-4 กลุ่ม คือพวกบ้าอำนาจ หรือนักการเมือง พวกพ่อค้าหรือพวกบ้ากำไรขาดทุน นักวิชาการ และนักพัฒนา กระบวนการธรรมชาติทาง สังคมจะสร้างกลุ่มเหล่านี้ให้ชัดขึ้น

ทางรอดของเกษตรกรไทย: เป็นไปไม่ได้ที่จะผลิต อย่างเดียวโดยไม่ขาย ทำไมคนไทยไม่ขาย เพราะ ธรรมชาติที่อยู่กันอย่างอุดมสมบูรณ์ การค้าขายเป็นนิสัย ต้องฝังรากลึกเป็นเวลายาว พ่อค้าชอบลงทุน คนไทย ชอบลงแรง ถ้าจะให้อยู่ได้ เกษตรกรไทยต้องเรียนรู้ที่จะ ค้าขาย ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย

ทางรอดจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารและเลี้ยงสัตว์ ทุกวัน

นี้เราปลูกพืชเพื่อคนอื่น เลิกปลูกอาหารการกินเพราะ เจริญขึ้น ไม่มีพื้นที่ปลูก อยู่ชนบทแต่อยากใช้ชีวิตเหมือน คนในเมือง ดันรนให้มีเงินในมือ ถ้าจะให้มันทางรอดต้อง เริ่มด้วยการปลูกพืชเพื่อตัวเอง เพื่อแบ่งกิน แบ่งขาย

2. ตั้งมุมเล็กๆได้ทุนบ้านหรือหน้าบ้าน เพื่อเรียนรู้ที่จะขายสินค้าที่ปลูก ต้องมีคนซื้อแน่นอน ขายตั้งแต่ พืชผักผลไม้ โปรตีนไข่เนื้อปลา ไปจนถึงขนม ก๋วยเตี๋ยว ส้มตำ กล้วย

3. ออกมาตั้งเพิงจากขายริมถนน มีสินค้ามากขึ้น รับฝากสินค้าเพื่อนบ้านมาจำหน่าย มีการปรับปรุงคุณภาพ ก้าวไปสู่การแปรรูปอาหาร เพิ่มมูลค่าอาหาร สินค้า หัตถกรรม เรียนรู้กระบวนการตลาดเบื้องต้น

ที่ทำตูมมีเพิงข้าวหลามมากมาย เริ่มจากคนคนหนึ่งเมื่อ 25 ปีก่อนทำข้าวหลามขาย กว่าคนแถวนั้นจะ คิดได้และทำตาม ต้องใช้เวลาถึง 25 ปี

4. การจัดตั้งร้านค้าชุมชน เป็นแหล่งรวบรวม สินค้าจากกลุ่มสมาชิกในบริเวณใกล้เคียง วางแผนการผลิต จัดแบ่งกลุ่มชนิดสินค้า พัฒนาการบรรจุหีบห่อและขนส่ง วางแผนในการโฆษณาสินค้า (เช่น แก้วอีสำหรับคนอกหัก ลด 10% ข้าวปลอดสารพิษจากนาธรรมชาติ พิเศษ สำหรับทำข้าวต้ม) เชื่อมโยงเครือข่ายร้านค้าชุมชน (ฝากขายหมู่บ้านข้างเคียง ชื้อขนมมาเป็นปี๊บแล้วแบ่งใส่ ถุงขาย บางคนไปซื้อมะขามจากประเทศลาวมาคั่วขาย) จัดแผนการฝึกอบรม ฝ่ายผลิต ฝ่ายพัฒนาผลผลิต

ถ้าผักยาว ถ้าอยู่ในซูเปอร์มาร์เก็ตชั้นดีเส้นละ 3 บาท อยู่ในตลาดระดับกลางเส้นละ 2 บาท ในหมู่บ้าน 50 สตางค์ ต้นทุน 20 สตางค์

ถ้าทำแล้วได้สตางค์ คนจะมีความพยายาม เมื่อ ทำการค้าแล้วมีโอกาสจะขาดทุน ถ้าแก้ปัญหาขาดทุนได้ จึงจะกำไร ถ้ามีปัญหาต้องไม่ทอดทิ้ง ต้องแก้

5. ธุรกิจชุมชน กำหนดมาตรฐานสินค้า และ ปริมาณ (การผลิตเพื่อกินและผลิตเพื่อขายไม่เหมือนกัน ต้องมีมาตรฐาน การโฆษณา การบรรจุหีบห่อ เข้ามาเกี่ยว)

ต้องสร้างอำนาจต่อรองโดยสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างภาค วางระบบผลตอบแทนเฉลี่ยที่เป็นธรรม ประสานประโยชน์กับธุรกิจเอกชนอื่นๆ

ขณะนี้หลายบริษัทที่เข้าใจชุมชน เช่น บริษัทบางจาก แต่ไม่ใช่ว่าชุมชนต้องอ้าแขนรับฝ่ายเดียว เราสามารถพูดว่าต่างฝ่ายต่างจะช่วยเหลือกันได้อย่างไร ได้เสนอให้บริษัทบางจากผลิตสติ๊กเกอร์ “บางจากรักเรา เรารักบางจาก” เมื่อชุมชนลุกขึ้นรวมตัวกันจะมีแรงมหาศาล ถ้ารถคันที่ติดสติ๊กเกอร์ไปปั้มอื่น เจ้าของปั้มจะคิดอย่างไร ต้องหันมาสร้างประโยชน์ร่วมกัน งบประมาณของธุรกิจเอกชนมีค่า 30-40% ถ้าเอามาทำงานกับชุมชนจะได้ประโยชน์มากกว่า

การร่วมลงทุนพัฒนาไปสู่ธุรกิจที่เหมาะสม ระบบของธนาคารในประเทศนี้ไม่เอื้อต่อเกษตรกร อกส.ปล่อยเงินกู้แสนล้าน ไม่ได้ช่วยเกษตรกร เงินเป็นสิ่งสำคัญ แต่ไม่ใช่ที่สุด ที่สุดของทุนคือความตั้งใจ ความรู้ แรงงาน

วันหนึ่งกรมกรทำงานได้เงิน 100 บาท ถ้าวันเดียวกัน นาย ก.ไปปลูกกล้วย จะได้ผลประโยชน์ต่อเนื่องมากกว่า 100 บาท การทำความเข้าใจชุมชนไม่ใช่เรื่องง่าย ทำไม่ชาวบ้านไม่ปลูกของกิน ยังหาสาเหตุไม่ได้

6. อุตสาหกรรมการเกษตร ชาวบ้านค้าขายทั่วโลกได้ ไม่เกินความสามารถ เพียงแต่เราไม่ได้คิด ไม่ได้ค้นคว้า ชาวบ้านต้องเรียนรู้เทคโนโลยี การบริหารจัดการ ชาวบ้านสามารถตั้งธนาคารได้ ปรากฏการณ์ใหม่ๆ จะเกิดขึ้น ไม่เชื่อว่าหน่วยราชการที่ไม่เอาชาวบ้านเป็นเพื่อนจะอยู่รอดได้ จะตกตลึงที่สุดท้าย

คนบ้านนอกดูข่าวช่อง 7 พร้อมกับคนกรุงเทพฯ มีโทรศัพท์ใช้ ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงได้ ไม่มีใครจะม้ามัดมือมัดเท้าไม่ให้ชนบทเปลี่ยนแปลง อยู่ที่โอกาสและความคิด

ต้องสร้างสินค้าระดับสากล โลโก้ของสินค้าชาวบ้านต้องกระจายไปทั่วโลก ความล้มเหลวเป็นผลพลอยได้ ยินดีที่จะรับมือกับความล้มเหลว

ผมล้มละลายทุก 4 ปี เมื่อเอาไฟฟ้าเข้า เจาะบาดาล สร้างบ้าน ทำหมตหน้าดัก

นี่ไม่ใช่เรื่องแสวงหากำไร แต่มีความสุขที่ได้ทำ ต้องถามตัวเองให้ได้ว่าทำอะไรไปบ้าง ทำให้ตัวเองก็เปอร์เซ็นต์ ทำให้โลกก็เปอร์เซ็นต์ เราจะค้นพบจุดพอดีของตัวเองได้หรือไม่

ทำไมต้องเกษตรผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ

เกษตรกรจะต้องไม่ทำลายต้นทุนของตัวเอง การส่งเสริมของราชการทำให้เกษตรกรทำลายต้นทุนของตัวเอง พืชขึ้นแต่ดินเลวลง จะปลูกอะไรก็ได้ต้องไม่ทำให้ต้นทุนคือดินเลวลง ต้องทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ เกษตรธรรมชาติจะระบุเหตุผลตัวนี้ จะหนีตัวนี้ไม่ได้

ทำไมต้องวนเกษตร

ต้นไม้เป็นต้นทุนของสิ่งมีชีวิต เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตในโลก ดูด CO₂ ให้ O₂ มีคาร์บอนผสมอยู่ซึ่งเผาเป็นถ่าน

เกษตรประณีต

ทำทุกอย่างด้วยความรู้ความเข้าใจ ใช้เวลาประมาณ 5 ปี ถ้าออกไปอยู่ในไร่ นา ทำอย่างชัดเจน จะเปลี่ยนชีวิตที่มีเปลวแดดให้มีต้นไม้ จะตอบตัวเองได้ว่าจะแก้ปัญหาหนี้สินของตัวเองอย่างไร ต้นไม้มีศักยภาพที่จะตอบมนุษย์ ต้องมีต้นไม้หลายระบบ ในช่วง 5 ปีแรกควรเลือกต้นไม้ที่ทำเงิน พืชล้มลุกตามฤดู พืชไร่ พืชสวน ไม้ผล ไม้โตเร็ว เพื่อรายได้เฉพาะหน้า เพื่อปลดหนี้

ต่อมาก็ปลูกต้นไม้โตระยะกลางที่เห็นผลในช่วง 5 - 10 ปี เช่น ไม้กลุ่มอากาศเขีย ดินเปิดหรือสัตบรรณอายุ 2 ปีขายได้ 200 - 500 บาท ถ้าขนาดต้นมะพร้าวราคา 45,000 บาท ชี้เหล็กสามารถปลูกร่วมกับยูคา แถวเว้นแถว ทำให้ต้นตรง ราคาในตลาดโลกแพงกว่าไม้สัก ญี่ปุ่นซื้อ

ทิ้งไว้ในทะเล 4 - 5 ปี เขามากลึงเป็นจวนสีดำ

ไม่ว่าจะเป็นไม้กลุ่มใดจะต้องเลือกปลูกไม้หลายชนิดผสมผสานกัน และทำการเลี้ยงสัตว์ร่วมด้วยตามความเหมาะสม

เกษตรสมบูรณ์

ยูคาลิปตัสมีค่ากว่าแวนเพอร์ มีอยู่ปีหนึ่งขายต้นไม้ไม่มีเงินเหลือ 80,000 บาท แม่บ้านมาขอซื้อแวนเพอร์ให้เวลา 3 วันไปหาคำตอบว่ายูคาลิปตัสกับแวนเพอร์ใครมีค่ามากกว่ากัน แวนเพอร์ไม่เพิ่มมูลค่า แต่ยูคาลิปตัสมีค่าขึ้นเรื่อยๆ

เกษตรสมบูรณ์มีความสมบูรณ์ในการจัดการต้นไม้ถ้าเรารู้คุณค่าของต้นไม้ทุกชนิด ระบบการจัดการจะมีต้นไม้โตเร็วในบ้านเรา อดคาเขียวบางสายพันธุ์สามารถปลูกร่วมกับยูคาลิปตัส สามารถตัดไม้ในปีที่ 8 - 10 เนื้อไม้แข็งเท่ากับประดู่ แต่โตเร็วกว่า 3 เท่า ถ้ามีเครื่องมือเล็กๆมาแปรรูป ก็จะปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

เกษตรในฝัน

ความต้องการและความเป็นไปได้มักจะอยู่คนละทิศเป็นเรื่องของไม้ยืนต้นพื้นเมืองที่มีค่า เช่น ประดู่ ยาง แดง ชิงชัน สัก ปลูกแทรกในกลุ่มไม้ 2 จำพวก 10 ต้นต่อไร่ ถึงปีที่ 50 จะมีมูลค่ามากจนไม่ต้องตัด จะได้ทั้งเศรษฐกิจและระบบนิเวศน์ เป็นเงินออม เป็นมรดก เป็นไม้ติดแผ่นดิน ไม้ยางนาเป็นพญาไม้ ไม้แต่ละกลุ่มจะบอกคุณภาพของดินชั้นล่าง ถ้าขึ้นแสดงว่าหน้าดินไม่ต่ำกว่า 5 เมตร

ที่มาของการค้นพบ

โจทย์ คนขี้เกียจจะทำงานให้มีเงินได้อย่างไร ที่ตอนไม่มีน้ำ ต้องขุดบาดาลน้ำลึก ที่นี้เดิมไม่มีต้นไม้สักต้น ไม้ทุกต้นเกิดจากการปลูกด้วยความสนใจ ไม้ว่าจะทำอย่างไร จะทำมาหากินสร้างเงินบนที่แห้งแล้งได้อย่างไร

เป็นเดิมพันของชีวิต

ประสบการณ์ในการสร้างเตาเผาถ่าน 3 ปี ระเบิดไป 20 เตา

สร้างบ้านยูคาลิปตัสเพื่อให้เห็นว่ายูคาลิปตัสแปรรูปได้ ดีกว่าเอาไปทำเป็นเยื่อกระดาษก็ล้านเท่า ทำไม่ต้องพึ่งอุตสาหกรรม ทำลายนิเวศน์

ทำไมขานาจน กำไรอยู่ที่ข่าวสารไม่ใช่ข่าวเปลือกลงทุนโรงสีเท่าซื้อรถบรรทุกเล็ก แต่ทำไมไม่ทำ การพัฒนาคนยากกว่าเอาใจแม่ยาย

บทเรียนที่ 2

โรงเรียนชุมชนอีสาน

ครูบาคำเตื่อง ภาณี

โรงเรียนชุมชนอีสานเป็นยามหม้อใหญ่ที่ปรุงแต่งเพื่อรักษาหัวใจของคนอีสาน คนชนบทเหมือนคนป่วยหนักสภาพสังคมของชนบทต้องได้รับการเยียวยาให้พ้นจากพิษไข้จากการพัฒนาอย่างข้ามขั้นตอน การพัฒนาของประเทศนี้ไม่มีการเลี้ยงให้แข็งแรง ตายก็ฝัง ป่าช้ายังว่างอีกเยอะ

ปรากฏการณ์ของชนบทคือคนเก่งหนีออกจากหมู่บ้าน เหลือแต่คนแก่และคนที่ไม่เก่ง โรงเรียนชุมชนจะเป็นเกราะป้องกันตัวเองของชนบท

การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดใช้เวลา 1 - 2 ชั่วโมงไม่ได้ จึงจัดหลักสูตรใช้เวลาอบรม 7 วัน วิธีเปลี่ยนแนวความคิดให้ช่วยตัวเอง ทุกคนมีพลัง แต่ทุกคนนี้มีคนเก่งคนเดียวคอยสั่ง คนอื่นเลยคิดไม่เป็น พอสั่งผิดก็ตายหมด เพราะฉะนั้นต้องทำให้เชื่อมั่นในตัวเอง เกษตรกรไม่เคยคิดสร้างฝันของตัวเอง ไม่มีเป้าหมาย พูดถึงรายได้ก็นึกว่า รายได้จะเป็นตัวรอด

โรงเรียนชุมชนอีสานต้องการให้เกษตรกรมีความสุข เราไม่สามารถแข่งรายได้กับคนอื่นได้ รัฐมนตรีได้เงินเพิ่มขึ้นเป็นหมื่นล้านในเวลาไม่กี่เดือน เราไม่มีทางสู้ได้

เกษตรกรไม่เชื่อมั่นในอาชีพของตนเอง พร้อมทั้งจะเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่น

เพราะฉะนั้นขั้นแรกต้องสร้างฝันว่าเราที่เป็นเกษตรกรอยากทำอะไรในพื้นที่ของเรา และต่อไปวางแผนให้ธรรมชาติทำงานแทนเรา ต้นไม้หมื่น ๆ ต้นโตขึ้นทุกวินาที ทำให้ได้เงินเพิ่มขึ้น รวยขึ้นเรื่อยๆ ยิ่งนอนยิ่งรวยเหมือนครุฑาสุทธินันท์ พอลูกแล้วไม่รวยเพราะลูกไปตัดต้นไม้

วิธีการศึกษา ติดตามผล ชาวบ้านไม่เคยคิด ตอนที่เราเขียนแบบธนาคารที่ทำแผนที่ด้วยแผ่นใสแล้วฉายภาพซ้อนเข้าไปที่ละภาพ เราให้ชาวบ้านทำแผนที่ในที่ของตัวเองและเอาแผ่นใสทับเข้าไปเรื่อยๆว่าแต่ละปีจะมีอะไรเกิดขึ้น แล้วติดตามเก็บข้อมูลให้ทันสมัย

ขณะนี้เริ่มเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้เก็บข้อมูล แม้บ้านทองสุกก็ต้องการคอมพิวเตอร์ด้วย

ปัญหาทุกอย่างถ้าพูดคนละเรื่องก็เหมือนกับงานมาก การแก้อย่างถูกทางก็จะเบ็ดเสร็จ

เมื่อพูดถึงรายได้ อาหารก็เป็นรายได้ แก้ปัญหาสุขภาพได้ ก่อนนี้เราแยกส่วนแก้ปัญหาที่ละด้าน ถ้าทำให้เป็นเรื่องเดียวกันจะง่ายขึ้น เรื่องปากท้อง เรื่องอาชีพของตนเอง ให้สร้างฝันว่าในพื้นที่ของตนเองอยากให้มีอะไรอยู่ตรงไหน ถ้ากระท่อมอยู่ตรงนี้จะจัดวางทางเดินให้สะดวกได้อย่างไร มีป้อเลี้ยงปลา จับปลาเสร็จเดินมาเก็บผัก เก็บตะไคร้ ต่อจากนั้นเอามาลงหม้อในครัว จากหม้อในครัวกินข้าวเสร็จแล้วเข้านอน เป็นการจัดวางสถานที่ที่เป็นให้สอดคล้องกับกิจกรรม เมื่อแนวคิดเรื่องสุขภาพเข้ามาว่าต้องเดินก่อนจึงจะเข้านอน ก็ต้องย้ายหม้อออกไปให้ไกลจากที่นอน

ต้นลำดวนออกดอกเดือนพฤษภาคม ช่วงนั้นลมพัดไปทางทิศเหนือ ต้องไปปลูกลำดวนทางทิศใต้ เพื่อให้กลิ่นโชยมาบ้าน

เคยมีการสอนกันว่าความสุขอยู่ที่ใจ จริง ๆ แล้วไม่ใช่ ต้องอยู่ที่สังคครอบตัวด้วย สังคครอบ ๆ เกี่ยวข้องกันหมด

ดูที่ทุ่งกุลา ไฟไหม้ฟางรัศมีระอุ ดูแล้วก็ทุกข์ไปด้วย สังคครอบตัวทำให้เราทุกข์ไปด้วย

ชาวบ้านพยายามทำให้สังคครอบตัวน่าอยู่ ทุกคนต้องสร้างฝันของตัวเอง ต้องฝันให้ไกล ไปให้ถึง ในช่วงการติดตามผล ชาวบ้านไปประชุมกันที่นา เกิดความผูกพันกัน แต่ละคนเตรียมต้นไม้ไปที่นาของนาย ก. ไปดูว่านาย ก. ทำหรือไม่ทำอะไร คนที่ไม่มีส่วนร่วม เอาต้นไม้ไปปลูก ทำให้สังคที่เคยแตกแยกกลับเข้ามาด้วยกันให้นาย ก. ดูแลต้นไม้ไว้อย่าให้ตาย ปีหน้าจะกลับมาดูใหม่

การคัดเลือกคนเข้าโรงเรียนจะคัดเลือกคนที่ใกล้เคียงกันเข้ามา ให้แต่ละคนทำแผนของตัวเองว่าจะทำอะไร ได้ผลอย่างไร

ผู้ที่เข้ามาเรียนต้องให้แม่บ้านยอมรับด้วย เพราะต้องมาเรียนถึง 7 วัน แม่บ้านต้องรับผิดชอบงานที่บ้านทั้งหมด แม่บ้านก็ได้รับประโยชน์ ภูมิใจที่ได้รับแขก ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ครอบครัวอบอุ่น ทุกคนจะมีข้อมูลส่วนตัว

หลักสูตรจะจบเมื่อไร เมื่อครุฑาไปเยี่ยมโดยไม่นัดหมายแล้วสามารถหาอาหาร มีให้กินได้โดยไม่ต้องออกไปทานที่บ้าน การจบจึงไม่พร้อมเพรียงกัน

ชาวบ้านมีข้อมูลความผิดพลาดของตนเอง เราจะให้รู้หลายเรื่อง เกษตรธรรมชาติไม่ใช่บางอย่างเดียว ที่สูงเหมาะสำหรับทำป่าชุมชน ที่สำคัญต้องให้เป็นความคิดของเขาจริงๆ ต้นทุนความคิดที่มีอยู่เดิมทำให้คิดได้เร็ว

วิธีการพูดคุยไปพูดกันในนา พูดเรื่องการเลี้ยงปลา ต้องให้ได้ประสบการณ์ถึงขั้นจับปลามากินกันด้วย

เริ่มแรกให้ความรู้ทุกเรื่อง ต่อมาแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ศึกษาเฉพาะเรื่องที่สนใจ

โรงเรียนชุมชนเป็นการเรียนวิถีชีวิต ชุดไม้จะชุดอย่างไร เลี้ยงปลาอย่างไรปลาจะโตเร็ว ชุดป้ออย่างไร น้ำจะใส

เอาปัญหาเป็นตัวตั้งของหลักสูตร เป็นการเรียนรู้

ร่วมกัน ให้คนที่ทำได้เป็นผู้อธิบาย ให้ไปทดลอง แล้ว
แตกตัวไปเรื่อยๆ ได้ความรู้จากคนที่ปฏิบัติจริง

ความพอใจกับโรงเรียนนี้ต้องใช้เวลานานกว่าจะ
ปรับระดับความคิดของชาวบ้านที่เคยถูกหน่วยงานของรัฐ
ทำให้เสียนิสัย เคยประชุมต้องมีข้าวห่อเลี้ยง พอใจที่นัก
พัฒนาทุกคนได้ปลูกฝังต้นไม้ลงไปบนดิน ค่าใช้จ่าย
ค่อนข้างยากเพราะไม่มีใครเข้ามารับผิดชอบ

น่าจะมีคนเข้ามาช่วยกลุ่มผลประโยชน์ คนทำได้ดี
จะรวมตัวกันได้ง่าย คนที่เข้าใจตรงกันน่าจะมารวมกัน

จะเอาแนวคิดนี้เข้าไปสู่ระบบการเรียนปกติของ
เด็กนักเรียนอย่างไร มีโครงการเด็กพลัดถิ่น เด็กที่เข้าไป
ทำงานทำในกรุงเทพไม่มีข้อมูล ไม่รู้ว่ากรุงเทพเป็นอย่างไร
พาเด็กไปดูที่หมอชิต หัวลำโพง วันสงกรานต์ ไปดูที่
โรงงาน อธิบายให้เห็นภาพปัญหา แล้วกลับมาดูที่นาของ
พ่อแม่ตัวเองเพื่อให้เด็กอยากกลับบ้านเมื่อมีปัญหา
ทุกวันนี้เด็กเจอปัญหาแล้วไม่คิดอยากกลับ ต้องทำให้
ชนบทน่าอยู่สำหรับเด็ก

การเข้าไปปรับปรุงระบบการเรียนเป็นเรื่องยาก
การเรียนภาษาอังกฤษทำไมต้องเรียนในห้อง ทำไมไม่
ออกไปในชนบท พบของจริง เรียนจากสิ่งที่เห็น

unสรุป

ศ.น.พ. ประเวศ วะสี

สิ่งชัดเจนที่เกิดขึ้นในวันนี้คือความสุข ซึ่งหายากขึ้น
ทุกวัน คิดว่าน่าจะทำยาอะไรสักเม็ดให้คนกินแล้วมี
ความสุข ต้องมีคู่มือ ต้องเปลี่ยนความคิดใหม่ ทุกวันนี้ที่
ไม่มีความสุขเพราะคิดแบบแยกส่วน สิ่งที่ครูบาทั้งหลาย
พูดเป็นการคิดแบบรวมอย่างเป็นระบบ

ทำไมเรามาแล้วมีความสุข เกิดจากองค์ประกอบ 3
อย่างคือ

1. มิตรภาพระหว่างกัน ทุกวันนี้คนคิดเรื่องความ
เป็นมิตรน้อยลง มัวแต่มุ่งเรื่องผลประโยชน์ ทุกคนมี

ธรรมชาติของความเอื้ออาทรอยู่แล้ว ถ้าจัดสิ่งแวดล้อมให้
เหมาะสมมันก็จะแสดงออกมา พวกเราที่มีจุดยืน มี
ความเป็นมิตรมาร่วมกัน

2. การเรียนรู้ ต้องการลงรายละเอียดในการทำ
เกษตร ปัจจุบันอำนาจจะได้ผลน้อยลง ต้องอาศัยความรู้
เคยขอให้คุณอนันท์แก้ปัญหาบางอย่างไม่สำเร็จ แต่
มรว.จตุรงคผลทำได้สำเร็จ ท่านบอกว่า "อำนาจทำไม่สำเร็จ
ต้องการความรู้ที่ละเอียดจึงจะหาทางออกเจอ" คนไทย
ไม่ชอบความรู้ที่ละเอียด ไม่สนใจ ตัวอย่างเช่น การ
กระจายอำนาจ ของเราต่างจากเกาหลีมาก เมื่อพูดถึง
การกระจายอำนาจ เกาหลีตั้งสถาบันเรื่องนี้ขึ้นมา มีคน
70 คน คิดในรายละเอียดว่าจะมีอะไรบ้าง

การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ แม้เคยรู้มาแล้วก็อยาก
รู้ให้ละเอียดขึ้น มีความเชื่อมั่นว่าเราสามารถส่งเสริมให้
เกษตรกรทั้งประเทศรวยและสิ่งแวดล้อมดีขึ้นไปพร้อมกัน
ถ้าเกษตรกรรวยหรือหายจนกันหมดทั้งประเทศ จะส่งผล
กระทบขึ้นข้างบนมาก เพราะฐานเกษตรกรกว้างมาก
เป็นการ trigger up

การจะเรียนรู้ได้ต้องอาศัยมิตรภาพ ถ้ามีแต่ความ
เกลียดความโกรธจะไม่มีการเรียนรู้

3. มากันหลากหลาย หลากฝ่าย มาทำไม มา
เพราะหวังทำประโยชน์เพื่อเพื่อนมนุษย์ ทำอย่างไรเพื่อน
มนุษย์จะดีขึ้น

ทั้ง 3 อย่างประกอบกันเป็นสิ่งที่มีความงามในตัว
มนุษย์ มีความเชื่อมั่นว่าอนาคตของมนุษย์อยู่ที่นี้ มนุษย์
มีความสุข ธรรมชาติมีความสุข เชื่อว่ามนุษย์กำลังจะ
เปลี่ยน เพราะมนุษย์เรียนรู้เมื่อเกิดปัญหา

ครูบา 2-3 ท่านไม่ได้อยู่เดียวดาย กำลังคุยกัน
มากในระดับต่างๆ เช่น สถานการศึกษา สภาพพัฒนาฯ
สภาพความมั่นคงแห่งชาติ คณะกรรมการวัฒนธรรม

ธุรกิจ เช่น บางจาก กำลังส่งเสริมให้ชุมชนรวม
ตัวกันเป็นสหกรณ์หลายร้อยสหกรณ์ มีมีมเล็กๆ มี
สมาชิกเกือบ 5 ล้านคนหรือ 1 ล้านครอบครัว เอาเงิน

ธุรกิจไปให้ชุมชนทำปิละหมื่นล้าน

ทรัสต์ เช่น บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ธนาคาร ลงขัน 900 ล้านบาทตั้งกองทุนวฤกษ์ ได้ชวนมาทำงาน ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ตกลงไปทำงานที่นั่น ที่ศิลาแลง ชาวบ้านรวมตัวกันรักษาป่าไว้ 15,000 ไร่

ประชุมกับกระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย ธกส. โดยมีโจทย์ว่าถ้าจะใช้เรื่องการเงินการคลัง และระบบภาษีมาส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนจะทำได้อย่างไร รมต.คลังให้ตั้งธนาคารเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เงินมีอยู่แล้ว อยู่ที่ว่าจะจัดการอย่างไร ให้ครบวงจร

การศึกษาจะมีส่วนเสริมอย่างไร มีการเรียนรู้จากกัน มีความเป็นภาคี (partnership)

จุดสำคัญคือการถักทอ การตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์จะไปไม่รอด โลกแห่งความเป็นจริงไม่ได้แบ่งกันเป็นพวกๆ ทุกคนมีสิ่งดีและไม่ดี เป็น dynamic เป็นอนิจจัง ทุกวันนี้ไปคิดแบบตายตัว

โลกขยับได้ ถ้าส่งเสริมจะขยับเข้ามาถักทอกัน ตั้งแต่รากหญ้าไปถึงบนสุด

สังคมไทยไม่รู้ว่าจะอาศัยพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคมอย่างไร ต้องช่วยกันถักทอทางสังคมทำให้เกิดภาคีทางสังคม (social partnership)

สภาพขณะนี้ จะใช้ความเป็นประชาคม เอาสังคมส่วนต่างๆ ผู้นำชุมชน NGO นักวิชาการ คนเก่งของจังหวัดที่มีบารมีเข้ามาเชื่อมโยงกัน จะเกิดพลังของการทำงาน

UNDP ได้ข่าววิ่งเข้ามาคุย เพราะตรงกับความคิดของ UNDP ซึ่งทำงานพัฒนามาทั่วโลก พบว่าการทำงานกับรัฐบาลอย่างเดียวไม่ได้ผล ต้องทำกับประชาคม (society) ทั้งหมด

ฝรั่งที่มาเมื่อวานนี้ตั้งคำถามว่าทำไมไม่มีหมอมามากเกี่ยวกับเรื่องนี้ อาชีพไม่ใช่สิ่งสำคัญ ตัวแกนสำคัญคือความเป็นคน มีความเป็นมิตรภาพ มีการเรียนรู้ คิดถึงประโยชน์แก่คนอื่น ควรสนใจเรื่องที่เป็นแกนร่วมกันคือ มนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อม และต้องคิดช่วยโลกด้วย ไม่เฉพาะเมืองไทยเท่านั้น

